

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1011136545

Дата перевірки:
10.05.2022 23:36:49 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
11.05.2022 19:22:20 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Horvath Gabriella_Magyar_Szakdolgozat_2022

Кількість сторінок: 40 Кількість слів: 10357 Кількість символів: 82065 Розмір файлу: 283.54 KB ID файлу: 1011033701

6.49% Схожість

Найбільша схожість: 2.36% з Інтернет-джерелом (http://real.mtak.hu/107034/1/2391-Gombos_Csima.pdf)

4.67% Джерела з Інтернету

32

Сторінка 42

2.06% Джерела з Бібліотеки

108

Сторінка 42

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол № „3” від „27” квітня 2021 р.
Ф-КДМ-2

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра Філологія

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

Зміна культури читання в романі Сорокіна Володимира "Манарага"

Горват Габрієлла Олександрівна

Студентка IV-го курсу

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література угорська)

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол №2/31 березня 2022 року

Науковий керівник: **Чордаш Василь Васильович**
Викладач

Завідувач кафедру: **Берегасі Аніко Ференцівна**
доктор габлітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2022 року

Протокол № _____ / 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол № „3” від „27” квітня 2021 р.
Ф-КДМ-2

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра Філологія

Кваліфікаційна робота

Зміна культури читання в романі Сорокіна Володимира "Манарага"

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література угорська)

Горват Габрієлла Олександрівна

Науковий керівник: **Чордаш Василь Васильович**
Викладач

Рецензент: **Мовнуш Дора Шандорівна**
асистент

Берегове
2022

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол № „3” від „27” квітня 2021 р.
Ф-КДМ-2

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

AZ OLVASÁS KUTÚRÁJÁNAK ÁTALAKULÁSA VLAGYIMIR SZOROKIN MANARAGA CÍMŰ REGÉNYÉBEN

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Horváth Gabriella

IV. évfolyamoshallgató

Képzési program: 014 Középfokú oktatás (Magyar nyelv és irodalom)

Témavezető: Csordás László

tanársegéd

Recenzens: Mónus Dóra

tanársegéd

Beregszász – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
I. ПРОБЛЕМА РОСІЙСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНІ.....	8
1.1. Постмодерн проти „нового реалізму”.....	11
1.2. Соцреал, соц-арт, концептуалізм.....	13
1.3. Концепція пост-постмодернізму.....	14
II. ПЕРЕКЛАД РОСІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	15
III. ТВОРЧІСТЬ СОРОКІНА ВОЛОДИМИРА.....	19
3.1. Антиутопічний світогляд романів Сорокіна.....	21
IV. ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРИ ЧИТАННЯ 21 СТОЛІТТІ.....	26
4.1. Трансформація культури читання в романі Сорокіна Володимира „Манарага”.....	29
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	38
РЕЗЮМЕ.....	40

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
I. AZ OROSZ POSZTMODERN PROBLÉMÁJA	8
1.1. Posztmodern kontra „új realizmus”.....	11
1.2. Szocreál, szoc-art, konceptualizmus.....	13
1.3. A poszt-posztmodernizmus fogalma.....	14
II. AZ OROSZ IRODALOM FORDÍTÁSA	15
III. VLAGYIMIR SZOROKIN PÁLYAFUTÁSA	19
3.1. Szorokin regényeinek disztópikus világgépe.....	21
IV. AZ OLVASÁS KULTÚRÁJÁNAK ÁTALAKULÁSA A 21. SZÁZADBAN	26
4.1. Az olvasás kultúrájának átalakulása Vlagyimir Szorokin Manaraga című regényében.....	29
ÖSSZEFOGLALÁS	37
FELHASZNÁLT IRODALOM	38
REZÜMÉ	40

BEVEZETÉS

“Aki könyvet olvas, kezdetnek éppúgy hajlandó eltársalogni az időjárásról, mint akárki más, de innen általában tovább is tud lépni.”

(Stephen King)

Mit jelentenek számunkra a könyvek? Eszközt, amelyen keresztül az emberi tudást örökítjük tovább, valóságunk bővítését, szórakozást, a személyesen megtapasztalhatatlan dolgok megismerését vagy kapaszkodót saját élményeink megértéséhez? Bárhogy is tekintünk rá, a könyvek fontos szerepet töltenek be az életünkben.

De mi lenne, ha akár olyan eszközök segítségével is képesek lennénk információkat előhívni, amelyek a fejünkbe vannak ültetve? Milyen lenne egy olyan világban élni, ahol a könyv pusztán papír, nem több? Elveszítetik a könyvek azt az értéket, amit évszázadok alatt megszereztek? Nem gondolkodtam ezen egészen addig, míg el nem olvastam Vlagyimir Szorokin *Manaraga* című regényét, mely utóbb feltett kérdésekre igennel válaszol. Az író által elképzelt jövőben minden tudás digitalizálva van, így a könyvek csak tüzelőként használhatóak.

Szakdolgozatomban az olvasás kultúrájának átalakulását vizsgálom az említett regényben, illetve kitérek Szorokin pályafutására és az orosz posztmodern irodalom kérdéskörére is.

Napjainkban a könyvet olvasók száma jelentősen lecsökkent. Akik ötven évvel ezelőtt papíralapon olvastak, azok ma a digitális világ fejlettségének köszönhetően számos formában olvashatnak szövegeket. A könyvek többsége digitális formában is hozzáférhető, letölthető. Sokak szerint a nyomtatott könyv sorsa az, hogy lassan kimegy a forgalomból. De lássuk, milyen érvek szólnak a digitális, és milyenek a papíralapú könyvek mellett. Egy terjedelmesebb papíralapú könyvet magunkkal cipelni nem a legkellemesebb dolog, és lehet, hogy később nem is lesz már kedvünk az olvasmányhoz, ami a kezünk ügyébe kerül a könyvespolcra. Az e-book vitathatatlan előnye, hogy kis helyen is elfér, illetve akár száz könyv is rendelkezésünkre állhat ennek az eszköznek köszönhetően. A fogyasztói társadalomban viszont nem az évtizedes szolgálatokról híresek az elektronikai eszközök, de egy papíralapú könyvet számos generáción keresztül megőrizhetünk. A nyomtatott könyvek mellett felsorakozó érvek közül meg kell említenem, hogy olyan hagyományt idéz fel, amely talán forradalmibbnak számított a maga idejében, mint digitális utódjai. Továbbá

szerintem az elektronikus formában történő olvasás egyáltalán nem adja vissza azt az élményt és hangulatot, amit a papíralapú könyvek nyújtanak.

Munkám megírása során nehézséget okozott, hogy viszonylag kevés szöveg foglalkozik magyar nyelven az elemzésem tárgyául választott regénnyel. Azonban nagy segítséget jelentettek többek között Goretity József tanulmányai: *Töredékesség és teljességigény – Huszadik századi orosz prózai művek értelmezése; Kortárs orosz irodalom, posztmodern vagy „új realizmus”?* A tanulmányokban 20. századi orosz prózai művek értelmezéséről olvastam, amelyek között megtaláltam a századelő legjellegzetesebb alkotásait, valamint a kortárs prózáírók szövegeinek értelmezését is.

Úgy gondolom, dolgozatom témája napjainkban igencsak aktuális kérdés, hiszen a digitális eszközök egyre inkább háttérbe szorítják a nyomtatott könyvek érvényesülését. A Szorokin regényében megjelenő jövőkép sokaknak nehezen emészthető lehet, ám egyben elgondolkodtató is. Vajon tényleg divattá válik egyszer, hogy az értékes könyveinket elégetve ételeket készítsünk és így *zabáljuk fel* az irodalmat? Mindenesetre én remélem, hogy ez az elképzelés nem következik be, és maradunk a könyvek hagyományos értelemben vett olvasásánál.

I. AZ OROSZ POSZTMODERN PROBLÉMÁJA

Mielőtt dolgozatom tárgyára térnék, szükséges röviden ismertetnem azokat a tanulmányokat, áttekintéseket, melyek alapján sikerült a kortárs orosz irodalom alkotóit, alkotásait és irodalomtörténeti folyamatait rendszerben látni.

Ahhoz, hogy megfelelő alapokat kapjak a témában való elmélyüléshez, elsősorban Goretity József irodalomtörténész írásait vizsgáltam meg: *Töredékesség és teljességigény – Huszadik századi orosz prózai művek értelmezése* (2005); *Az orosz új realizmus értelme és eredete* (2013); *Kortárs orosz irodalom, Posztmodern vagy „új realizmus”?* (2015); *Orosz irodalom – fordításokban* (2020). Nagy segítséget jelentettek továbbá Kalafatics Zsuzsanna tanulmányai: *A realizmus és az őszinteség vonzásában, avagy mit kezdünk a posztmodern tapasztalatával* (2018); illetve *Az orosz irodalom története 1941-től napjainkig* (2002). Fontos megemlítenem Mihail Epstein egyik könyvét is, melyben szintén rengeteg hasznos információt találtam, ezzel is bővítve a témával kapcsolatos előismereteimet: *A posztmodern és Oroszország* (2001).

A tanulmányok a klasszikussá és egyben kultikussá vált orosz szövegek újragondolását tárják az olvasó elé. Goretity sajátos példákkal bizonyítja, hogy számára nem az időrend fontos, hanem a mitológiai hagyaték ága. Mivel azok tudatában, akik újraolvasnak szövegeket, megtalálhatóak a 20. század legjelentősebb orosz művei, ezeken keresztül pedig a 19. századi klasszikusok is, az újraértelmezők kénytelenek vállalni az orosz irodalom utalásokra épülő, önreflexív játékát. A tanulmányok igyekeznek útbaigazítani az olvasókat a korszakban, bemutatva, hogy hogyan ível át a töredékességre és teljességre való törekvés a 20. századi irodalmi irányzatoktól és eszméktől függetlenül a mitikusnak vélt irodalmi kiindulápontra, a hagyományokra építve. A szerzőket és műveket három csoportra oszthatjuk. Az első csoportba a századelő szimbolista prózájának néhány kiemelkedő alkotója: Leonyid Andrejev, Fjodor Szologub, Vlagyimir Szolozov a lét titkait vizsgáló szövegei tartoznak. A második csoportba az imént említett hagyományokra visszavezethető művek Vladimir Nabokovtól. A harmadik csoportban pedig olyan kortárs írók sorakoznak, akik szövegei részben visszanyúlnak a szimbolista prózához, és visszatérnek a Nabokovi posztmodern szövegteremtés alapjaihoz. Megjelenik a tanulmányokban Jerofejev, Akszjonov, valamint a szélsőséges reakciókat előidéző Vlagyimir Szorokin, Ludmilla Ulickaja, Viktor Pelevin és Tatyjana Tolsztaja pályaképe is.

A posztmodern nagyon sokrétű és számos irányzattal rendelkező jelenség. Filozófiai előzményeinek Derrida és Baudrillard gondolatait tulajdonítják.

A posztmodern kulcsfontosságú jellemzője az irónia, a játékosság, az intertextualitás. Sajátosságai közé tartozik az elidegenítés és a személytelenség. Előszeretettel használ idézeteket, melyeket különböző irodalmi szövegekből válogat.

Oroszországban bonyolult a posztmodern-kérdés, ugyanis a szocializmus valamilyen mértékben az irodalmi fejlődés útjába állt. Különbözőek a nézőpontok azzal kapcsolatban, hogy mikor vette kezdetét a posztmodern Oroszországban. Mihail Epstejn állítása alapján Nagy Péter alapozta meg, ugyanis kötelezte a népet, hogy elsajátítsák a nyugati szokásokat és eszméket. Ez nem sikerült neki soha teljesen, mert csak egy látszatot hozott létre. Nyugati gondolkodók szerint Oroszországban a Szovjetunió felbomlását követően jelent meg a posztmodern.

Az orosz szakirodalomban viszonylag későn, a nyolcvanas évek végétől, kilencvenes évek elejétől találkozhatunk a posztmodern kifejezés használatának kezdeményezésével. Keletkezésében és megszilárdulásában kiemelkedő szerepe volt az underground művészetnek, mely különféle kulturális metódusokat csoportosított. Az orosz posztmodern próza elődeinek tartott írások a 60-as, 70-es években születtek. Ide tartozik a Bolondok iskolája, Moszkva-Petuski, Andrej Bitov, A Puskin Ház, Juz Aleskovszkij, Venegyikt Jerofejev, A kenguru, és Szasa Szokolov (Kalafatics.2018:316).

Az undergroundból kinövő orosz posztmodern alkotókat kezdetben még nem foglalkoztatták a tömegolvasói igények és a kereskedelmi sikerek. Arra törekedtek, hogy minél botránykeltőbb, megdöbbentőbb hatást érjenek el. Azok az utalások, melyek ironikusak és parodisztikusak, tulajdonképpen figyelemfelhívások a klasszikus művekben található elemek közhellyé válására és ennek végeredményeként a kiüresedésre (Kalafatics,2018: 319).

Irina Szkoropanova *A posztmodern orosz irodalom* című művében három korszakra osztja az orosz posztmodern. Ez a három korszak a következő: az első a 60-as évek és 70-es évek eleje, a második a 70-es évek vége, 80-as évek eleje, a harmadik pedig a 80-as évek vége, 90-es évek.

Az első korszak legkiemelkedőbb írói Szasa Szokolov, Viktor Jerofejev és Andrej Bitov.

A második korszak idején számos író emigrált. Ekkor kezdett elterjedni a szocart és a konceptualizmus.

A 70-es évek vége komoly szemléletváltást hozott az orosz irodalomban. Ez pontos eseményhez, mégpedig a *Metropol* almanach kiadásához kapcsolható. Néhány fiatal, pályakezdő irodalmár (Viktor Jerofejev, Vaszilij Akszjonov, Jevgenyij Popov) eldöntötte, hogy létrehoz egy szépirodalmi gyűjteményt, amelybe cenzúramentes művek kerülnek, azt a célt szolgálva, hogy választást biztosítsanak az unalmas szocreál irodalmi alkotásokkal szemben. Erre a kezdeményezésre azonban nem érkezett pozitív visszhang a hatalomtól, egy politikai botrány elindítója lett: a kezdeményezőkre büntetés várt az írószövetségből való kizárás formájában. Néhány év múltán újra publikálhattak, és olyan művekkel jelentkeztek, mint *Az orosz széplány*, valamint *Az élet szépsége* – ezek a művek mérföldkőnek számítanak. A Gorbacsov – érában felbukkantak a szocreál kánonból kieső szerzők: Dmitrij Prigov, Vlagyimir Szorokin, Viktor Pelevin, Fazil Iszkander, Szergej Kalegyin és mások. Hatalmas újdonságnak számított, hogy publikálásra került több olyan irodalmi mű, melyet valamilyen oknál (leginkább politikai) fogva betiltottak. Ide tartozik többek között Borisz Paszternak *Zsivago doktora*, valamint Anatolij Ribakov regénye, az *Arbat gyermekei*.

A harmadik korszak már a rendszerváltás utánra tehető. Jelentős változásokat hozott a Szovjetunió felbomlása. Az irodalmi életre egyfajta felszabadulás volt jellemző, hiszen bármit szabad volt nyomtatni. Újra felfigyeltek a modernista írókra, akik addig tiltva voltak: a *Mester és Margarita* Bulgakovtól teljesen új regénynek hatott, ugyanakkor az addig sikeresnek számító írók érdektelenek lettek.

Kialakult az ún. „másik irodalom”, amelyet Viktor Jerofejev *Halotti beszéd a szovjet irodalom fölött* című esszéje ihletett meg. A „másik irodalom” elképzelése az volt, hogy az addigi irodalmat át kell értelmezni, mert a szocialista irodalom által létrehozott szövegek elavulttá váltak.

Az orosz irodalmi posztmodern feltételezhetően az ezredfordulón érte el a fénypontját, amit olyan híressé vált művek mutatnak, mint Vlagyimir Szorokin *Jég* – trilógiája, a *Kssz!* című antiutópia Tatyjana Tolsztajától, és a *Generation P* című nemzedékregény Viktor Pelevintől (Goretity.2015:90). Kialakultak viszont olyan folyamatok, melyek a posztmodern ellenében hatottak.

A 90-es évek végétől irodalomkritikai és olvasói szempontból egyaránt a hagyományos elbeszélések kerülnek reflektorfénybe a posztmodern szövegszerkezet helyett.

1.1. Posztmodern kontra „új realizmus”

A *Novij Mir* 2001-es számában Szergej Sargunov író-kritikus, közzétett egy cikket (*A gyász tagadása*), amelyben egyértelműen visszautalt Viktor Jerofejev híres írására: a 90-es évek irodalmát sikertelennek nevezte, a posztmodernt zsákutcaként emlegette, az irodalmi jövőt pedig a realizmusban látta (Goretity.2015:91). Ezzel vette kezdetét a posztmodern – új realizmus vita, melynek kezdeményezői nagyrészt kritikusok voltak. A kritikusok és írók, akik új realitásnak hirdették magukat, nemcsak az irodalmi hagyományok követését fogalmazták meg, hanem más követelményeket is: hitelesség, foglalkozás a valódi társadalmi problémákkal. (Goretity.2015:91). Ebből adódóan előnyben részesítették a történelmi jellegű, önéletrajzi, családtörténeti írásokat, az erkölcsi kérdések felvetését.

2010-ben újra kezdődött a vita, melyet a *Lityerturnaja Gazeta* lapjai közvetítettek. A 2000-es években fény derült rá, hogy az „új realizmus” nem egy egyöntetű irányzat, hanem különböző alkotói eljárást és világnézetet birtokló szerzőket sorolnak ide.

A 90-es évek vége hatalmas népszerűséget hozott Ljudmila Ulickaja regényeinek. Műveiben felfedezhető némi hasonlóság a hagyományos irodalommal, ám nem sorolható az új realisták közé. Regényeinek lényeges sajátossága a történelmi háttérben játszódó családhistória, a hősteremtés, az együttérzés. Ennek alapján írásait: a *Surik* és az *Odaadó hívetek* című regénye előtt írottakat „új szentimentalistának” nevezték, gyakran az „új realista” műveket is ezzel a címkével illetik. (Goretity.2015:91). Hasonlóképp az imént említett szerzőhöz, Jurij Poljakov (a *Lityerturnaja Gazeta* főszerkesztője) sem tartozik az új realistákhoz, viszont realista alkotásmód jellemzi. Regényeiben az orosz társadalom erkölcsi problémáira, az értékeire vagy épp értéktelenségére reagál.

Jelentős kritikák érték az új realizmust az orosz kritikusok részéről. Natalja Ivanova irodalomtörténész szerint az elnevezés sem helyénvaló. Meglátásai alapján inkább új szociális irodalomnak, illetve reális irodalomnak kellene nevezni, említést tesz az írók fantáziájának, valamint nyelvhasználatának szegényességéről.

A posztmodern figyelmen kívül hagyása az új realizmus okán nem volt visszhangmentes. 2010-ben, amikor újabb viták bontakoztak ki ebben a kérdésben, hangot adtak álláspontjukról a posztmodern irodalom mellett voksoló kritikusok is. Olga Martinova szerint az új realisták a szocreál irodalom leszármazottjai. Igor Frolov így fogalmaz: „az új realisták megtagadják a nyelv virtuóz jellegét, hangszerül nem hegedűt, de még csak nem is dobot választanak – nincs hozzá tehetségük –, hanem

konzervdobozokat, lábasokat és botokat. És ezzel dobolnak már egy évtizede” (Goretity.2013:25).

Vannak olyan szerzők, akik csak egy-egy írásuk és nem a teljes életművük alapján lettek az új realisták közé sorolva. Több háború (főleg csecsenföldi) hatott az orosz irodalom prózájára. Az ilyen művek leginkább személyes tapasztalat nyomán íródtak. Ezek között kevés olyan van, amely esztétikailag kiemelkedő: legtöbbjük lecsupaszított dokumentáció. Az új realista irányzat képviselői közül Zahar Prilepiné a legnagyobb siker, melynek elindítója a *Patológiák* című regénye. Témáját illetően az új háborús prózába sorolható. A szerző haditudósító volt a csecsen háborúban, így önéletrajzi jellegű, dokumentarista regényről van szó. Az új realistákat ért vádakkal ellentétben Prilepin könyvére nagymértékű szerkesztettség, irodalmiság jellemző, így a mű a háború borzalmain kívül a háborúban résztvevő, hánykolódó generációt képviselő fiatalember szellemi és lelki létére tett benyomásokat is megfogalmazza (Goretity.2015: 93).

1.2. Szocreál, szoc-art, konceptualizmus

A szocreál (szocialista realizmus) irányzat a Szovjetunió kialakulásának idejére tehető, 1934-ben hivatalos irányzat lett. Ártalmasnak tartotta a modernizmust és az avantgarde-ot, mert az abszurd, az ironikus és a groteszk által a valóság rendellenes képét emelték ki. A szocialista realizmus sajátossága az egyszerűség, a történelmi pozitivitás, az egyéni akarat háttérbeszorulása, a kollektív akarat előnye.

A szoc-art úgy mutatja be a szovjet irodalmat, hogy felhasználja az eszközeit, viszont új kontextusba helyezi, ezáltal rávilágítva a közhelyességére. Szorokin leginkább szoc-artnak mondható művei a *Marina harmincadik szerelme*, a *Sor*, a *Norma*, és számos elbeszélés: *Gyászbeszéd*, *Szergej Andrejevics*, *Hivat az igazgató*.

A konceptualizmus fókuszában a konceptus van, amely egyfajta művészi ürességet jelent. Ez az üresség ott mutatkozik meg, ahol valami lényegesnek kellene lennie.

Szorokin néhány művében megfigyelhető az említett irányzatok hatása, viszont igazán egyik sem jellemző az íróra.

1.3. A poszt-posztmodernizmus fogalma

Oroszországban 1991-től 95-ig az irodalomkritika elsősorú témája a posztmodernizmus volt. Több olyan ok került terítékre, ami miatt kritizálták ezt az „izmust”.

A posztmodernizmus kísérletezett a műfajok vegyítésével, a poszt-posztmodernizmus viszont ennek ellentétére, a műfajok tisztaságára összpontosít. 1996 eleje az oroszországi posztmodernizmus kiteljesedésének időszaka volt. Viktor Docenkó, *A Megvadult aranyát* című thriller bemutatja a poszt-posztmodern jellegzetességeit. A könyv hőse elpusztítja az ország tisztátalan dolgait, mesterével beszélget, majd Svájcban egy tölgyfa törzséhez tapad, hogy feltöltődjön energiával. Az utóbbi elem sok új orosz thrillerben jelen van, a legtöbb szerző munkájában kimagaslik a főszereplők oroszága.

A *Dostoevsky-tripben*, Vlagyimir Szorokin egyik darabjában az írók kábítószeres tablettákba tömörülnek, és például Dosztojevszkij szájon és vénán keresztül is „bevehető”, tiszta formája pedig halálos.

Az előbb felsorolt irodalomelméleti és –történeti rendszerezések sokat segítettek az orosz posztmodern előzményeinek és sajátosságainak megismerésében, illetve abban is, hogy ennek fényében könnyebben át tudjam tekinteni Vlagyimir Szorokin munkásságát, és megfelelő alapokat kapjak az elemzésem tárgyául választott regényhez, melyben felfedezhető számos sajátosság, ami jellemzi az orosz posztmodern szövegeket. Ahogy korábban is említettem, a felsorolt irányzatok hatása érezhető Szorokin néhány művében, viszont konkrétan egyik sem jellemző a szerző írásművészetére.

II. AZ OROSZ IRODALOM FORDÍTÁSA

A magyar irodalmi élet mindig is nyomon követte a külföldi irodalmakat. Elengedhetetlen, hogy a hazai irodalom mellett a lefordított irodalom is jelen legyen a könyvpiacra, hiszen az olvasóközönség művelődésében jelentős szerepe van. Egyre jobban terjed a nézet, miszerint a nyelv szorosan összefügg a gondolkodásmóddal, illetve a kultúrával, és mivel eltérnek egymástól a nyelvek, így eltér a gondolkodásmód is különböző nyelveknél. Ezek elválaszthatatlansága hatalmas nehézséget jelent a fordítónak (Rudas.2021:258-259).

A befogadás központba állításával az irodalomtörténet megszüntetheti a feszültséget a történelmi és művészi érték között. El kell ismernünk, hogy az eredetiség nem tartható meggingathatatlan lényegűnek. A külföldi olvasóközönséget nem feltétlenül ugyanaz érdekli, mint az anyanyelvit. 2002-ben például Kertész Imre irodalmi Nobel-díjat kapott. Erre a méltatásra nagyrészt Németország által került sor, hiszen itt több példányban kerültek eladásra művei, mint Magyarországon. Miért van ez? A nemzeti és nemzetközi perspektíva különbségeire hivatkozva, ez valószínűleg a fordíthatósággal függ össze. Lehetséges, hogy a *Harmonia caelestis* vagy a *Bevezetés a szépirodalomba* bizonyos nézőpontból a *Sorstalanságtól* kimagaslóbb alkotás, viszont Esterházy írásai a magyar történelem mélyén gyökereznek, ezért nem annyira fordíthatók, mint Kertész Imre regénye.

A 90-es években két különböző kép alakult ki a fordítóról: az egyik egy kreatív művészt látni, akinek a mű fenntartása a feladata (Bassnett.2002:4). A másik képen egy gyanút keltő alak van, aki egyenlőtlenséget kialakítva manipulálja a szöveget. Ezek a képek természetesen nem fedik a valóságot.

A fordító feladata, hogy előidézze azt az értelmet, amely a forrásnyelvi szövegben megtalálható, és mindezt beépítse a célnyelvbe. A fordítással foglalkozók rájöttek, hogy rendkívül fontos szerepe van a kontextusnak egy fordításban, ami kultúra és történelem. Schleiermacher így fogalmaz: „A fordítónak pedig azt a célt kell maga elé kitűznie, hogy olvasójának olyan képet és élvezetet nyújtson, amelyet a mű forrásnyelven történő olvasása hasonló műveltségű embernek biztosít” (Schleiermacher. 2002:131).

Nehéz felmérni a műfordítások hatását, mely megfelelő esetben a lefordított művek szerves beépülését eredményezi egy adott ország irodalmába. Különbséget kell tennünk az olvasók passzív és az alkotók aktív befogadásában. Mindkettő lényeges ugyan, de az

utóbbi mutatja, hogyan épít magába a kortárs magyar irodalom világirodalmi hatásokat. A 20. századi magyar irodalom történetében a világirodalom állandó hatását vehetjük észre: az elzárkózás korában is, amikor nagy orosz klasszikusok szolgáltak mintául (Karafiáth.1990).

Horváth Istvántól ered az első magyarországi beszámoló az orosz irodalomról: Karamazin *Az orosz állam történetéről* című írásáról adott tájékoztatást. Ez egy kiemelkedő történelmi mű, amely megújította az orosz irodalom nyelvét. A kezdeti lépésekhez sorolhatjuk Toldy Ferenc írását is, mely az orosz irodalomról szól és említésre kerül benne Puskin *Anyeginje*. 1866-ban, Bérczy Károlynak köszönhetően jelent meg magyarul az *Anyegin* teljes fordítása, melynek hatására nagy népszerűsége tett szert a verses regény. A magyar olvasók az 1850-es években ismerhették meg Gogol, Turgenyev, Puskin és Lermontov műveit, ekkor Turgenyev az egyik leghíresebb orosz íróvá vált (Goretity.2020: 10).

A 20. század elején kezdetét vette a kortárs orosz irodalom iránti érdeklődés is. Felkapottá váltak Csehov művei: a *Három nővér* címűt Kosztolányi Dezső, a *Cseresznyés kert* pedig Tóth Árpád fordításában olvashatjuk.

A magyar fordítók a 20. század második felében a klasszikus orosz irodalom fordítását végezték: Gogol, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Puskin, Lermontov, Goncsarov, Csehov jelentős műveit, illetve sok más orosz irodalmi és filozófiai írást fordítottak.

Magyarországon az orosz irodalom befogadását gyakran kultúrpolitikai perspektívák befolyásolták. Az orosz irodalom magyarországi befogadásának idejét négy nagyobb időszakra oszthatjuk. Ezek mindegyike konkrét jellegzetességekkel rendelkezik: 1. az 1980-as évek második fele: a „peresztrojka” és a „glasznoszty” hatása; 2. Az 1990-es évek: a majdnem teljes hallgatás időszaka; 3. A 2000-es évek: a posztmodern irodalom befogadásának dominanciája; 4. A 2010-es évek: az „újrealizmus” irodalmának befogadása (Goretity.2020:12).

A peresztrojka és a glasznoszty jelentős változásokat hozott: a gorbacsovi rendszerben megjelenhettek a sztálini és brezsnyevi időszakban kártékonynak tartott művek. Ilyen például Dmitrij Merezkovszkij trilógiája, a *Krisztus és Antikrisztus*, Alekszej Remizov *Az óra*, *Testvérek a keresztben*, *A tó* című regényei, Borisz Pilnyak *A kiolthatatlan hold elbeszélése*, *Meztelen év* című írása, Konsztantyin Vaginov regényei, Mihail Bulgakov *Végzetes tojások*, *Kutyaszív*, *Ördögösdí* című művei. Továbbá korábban szovjetellenesnek nevezett művek is megjelentek: Borisz Paszternak *Zsivago doktor* című regénye, az *Arbat gyermekei* című regény Anatolij Ribakovtól, Alekszandr Szolzsenyicin *A*

pokol tornáca, *A GULAG szigetvilág* című művei. Az emigráns orosz irodalom jelentős művei is megjelentek, ezek közül a legkiemelkedőbbek Vladimir Nabokov írásai, Szergej Dovlatov, Szasa Szokolov, Nyina Berberova regényei. Ezzel párhuzamosan Magyarországon is lehetőség kínálkozott ezeknek a műveknek magyar nyelvű kiadására.

Fontos megemlítenem két olyan folyóiratot, amely kiemelkedő szerepet töltött be ebben az irodalmi folyamatban. Ez nem más, mint a Szovjet irodalom és a Nagyvilág, valamint említésre méltó az Európai Könyvkiadó is, mely akkoriban állami tulajdon volt és külföldi művek kiadásával foglalkozott.

A *Zsivago doktor* című regény Borisz Paszternáktól 1988-ban került kiadásra magyar nyelven, az Árkádia kiadó jóvoltából. Fordítása gyengének minősült, viszont hatalmas volt az iránta való érdeklődés. Egy idő után azonban egyáltalán nem tartotta szórakoztatónak az olvasóközönség, sőt mi több, nehéz és unalmas szovjet műnek ítélték.

1989-1990-től kezdve megváltozott az orosz irodalomhoz való hozzáállás. A 90-es évek végén megszűnik egy fontos folyóirat, a Szovjet Irodalom. Politikai okok miatt oroszellenessé válik a hangulat Magyarországon. A nyugati irányultság ellehetetlenítette a kortárs orosz irodalom Magyarországon való terjesztését. Ennek következtében az ez iránti érdeklődés jelentősen elfojtódott. A könyvkiadók és folyóiratok egyaránt visszaléptek az orosz művek közlésétől. Mindez akkor történt, amikor Oroszországban egy új irodalmi áradat vette kezdetét, és az unalmas műveket felváltották az új, különleges művek, a posztmodern virágozni kezdett. A 90-es években magyar folyóiratok nemcsak az orosz művek publikálását utasították vissza, hanem ezzel együtt azt is, hogy megismerjék ezeket az új irodalmi jelenségeket.

A 90-es évek végén folyamatosan változott a helyzet: megjelentek posztmodern orosz művek magyar fordításban. Ám ezeket a műveket nem orosz, hanem német vagy francia nyelvről fordították magyarra.

1995-ben megjelent egy novelláskötet, *Se apák, se fiúk: Poszt szovjet dekameron* címmel, amely által Magyarországon bepillantást nyerhettek az orosz irodalom folyamataiba. 97-ben a Jelenkor számos új orosz irodalmi művet jelentetett meg. Köztük volt olyan orosz művek fordítása, mint Epstejn *Az orosz posztmodern értelme és eredete* című írása, az *Átutazóban* című elbeszélés Vlagyimir Szorokintól, valamint Dmitrij Galkovszkij könyve, *Végtelen zsákutca* címmel. Ezt követően egy sorozat vette kezdetét a Jelenkor 1999-es számában: hat orosz szerző írásai jelentek meg olyan tanulmányokkal karöltve, melyek a szerzők művészetét tárgyalták (Goretity. 2020: 16).

A 2000-es évektől számos magyar nyelvre fordított orosz regény, elbeszélés és novella jelent meg. Külön említést érdemel Ljudmila Ulickaja könyveinek kiadása az orosz irodalom magyarországi recepciójában. Első művének magyar fordítása a Magvető Kiadónál jelent meg, hatalmas népszerűségnek örvendő.

Véleményem szerint Szorokin műveinek fordítása nem kifogásolható. Én például teljesen elégedett voltam a *Manaraga* magyar fordítását olvasva, szerintem rendkívül szórakoztató mű. Fontos megemlítenem, hogy majdnem az eredeti változat megjelenésével egy időben volt olvasható magyar nyelven, ez lehetővé teszi azt, hogy az olvasók megértsék az aktuális ízlésbeli, politikai és ideológiai mozgásokat és irányvonalakat.

III. VLAGYIMIR SZOROKIN PÁLYAFUTÁSA

Az elmúlt évtizedekben a magyar könyvpiac komoly figyelmet szentelt a kortárs orosz prózának: a legjelentősebb művek elérhetővé váltak a magyar olvasók számára. Ha már kortárs orosz prózánál tartunk, érdemes megemlítenem Vlagyimir Szorokin nevét, hiszen életműve olyan jelenség, amelyben egyesülnek az orosz posztmodern sajátos vonásai.

Szorokin Bikovóban született 1955-ben. A 80-as évektől kezdett írni, akkoriban csak egy kis körnek, az orosz underground képviselőinek. Művészetét sokféleképpen emlegették már (szoc-art, konceptualista), de igazából nem illik bele az említett kategóriák egyikébe sem.

Az új évezred elején bekerült a népszerű írók közé, bár ez az út nem volt botrányoktól mentes. Regényeiben csoportosítja az erőszak társadalmi, valamint egyéni gyakorlatait, az agresszió és kegyetlenség különböző formáit. A legnagyobb botrányt *Kékháj* című regénye robbantotta ki, melyben Hruscsov és Sztálin szeretkezési jelenete érhető tetten. Leírásaiban a testet üres formaként mutatja be, amellyel bármit meg lehet tenni: összetörni, szétverni, kivérezetni (Sári B.2018:320).

2002-ben egy fiatal nacionalista csoport tüntetni kezdett Szorokin ellen. Ezt követően az író bíróság elé hívták azzal a váddal, hogy pornográfiát terjeszt. Ez az egész felhajtás csak Szorokinnak kedvezett, aki még nagyobb népszerűséget szerzett ezáltal.

Második alkotói korszaka abszurd elemektől mentesebb, és az elidegenítés sem olyan szembetűnő. Szorokin olyan közhelyeket használ, melyek az emberek megsemmisíthetetlen vonzalmát tanúsítják a megvilágosodás elmélete iránt. A tekintélyelvű, személytelené vált állam történetét analizálja több művében is Szorokin. Ilyen például *Az opricsnyik egy napja*, a *Hóvihar*, valamint a *Cukor-Kreml* című regénye. Az elképzelt negatív jövőképpel rendelkező regények középpontjában a nemzeti identitás traumái állnak, ennek köszönhetően Szorokin képletesen becsatlakozik az elmúlt évtizedek erőteljes orosz vitáiba, melyek elsősorban Oroszország sejthető útját, az orosz koncepciót és a nemzeti identitástudat kérdéseit boncolgatják (Sári B.2018:321).

Az ezredfordulón politikai és kulturális változások történtek. Ezekre összpontosít Szorokin trilógiája: a regények cselekménye egy elképzelt jövőben játszódik. Szereplői a nemzeti újjáéledés fontosságát hirdetik. A *Hóvihar* című regényben az író a nemzeti

öntudat kérdésének problémáját összekapcsolja az orosz szellemi élet irodalomközpontúságával.

A *Tellúria* című regényének szerkezete egyfajta jövőbeli széttagoltságot mutat be, kisebb államalakulatok létrejöttét Oroszország területén. A mű szereplői a szabadságot és a hétköznapiságtól mentes dolgokat keresik. A természetfeletti alapja egy tellúr szög, amely a fejbe van „beverve”, és az álmok valóságos átélését biztosítja, miközben az emberek nem veszítik el az önkontrollt, tudják irányítani vágyaikat. Ennek következtében az emberből kihál a létrehozás iránti vágy, mely csak akkor éledhet újra, ha felhagynak ezzel az egész tellúr dologgal. Ez menekülési lehetőségként mutatkozik a regény szövegében.

3.1. Szorokin regényeinek disztópikus világképe

„A gyermekirodalomnak szüksége volt fél évszázadra, hogy utolérje a felnőttirodalmat e műfajban, mely ellentmond a gyermekkorra jellemző reményteli jövő víziójának. Érdekes, hogy e regénytípus annyira kimagaslóvá vált, hogy a disztópiák a 90-es évekre a legjelentősebb könyvek közé kerültek a brit, ausztrál és amerikai gyermek-prózában.” (Marija Nikolajeva.2010:305)

A disztópiák jelentősebbé válása mögött bizonyára megtalálható az az antiautoriter áramlat, mely a 60-as 70-es évek fordulóján hatást gyakorolt az ifjúsági irodalomra. A felnőttek „mindenhatóságát” érzékeltető művek mellett megjelentek olyanok, melyekben az idősebb generáció képtelen volt megoldani a fiatalok problémáját, a tekintélyt ki kellett érdemelni. Feloldódott egyre több tabutéma: a kamaszoknak is szabad volt írni függőségekről, válásról, halálról vagy épp nemiségről. A tekintélyelvűség megszűnését sokan a skandináv szerzőkhöz kötik, és tényleg vitathatatlan, hogy Ingrid Sjöstrandék mára kultikus szövegei mérföldkönek számítanak. Fontos megjegyeznünk azt is, hogy Janikovszky Éva történetei (*Ha én felnőtt volnék*-1965; *Akár hiszed, akár nem* – 1966) példát adtak a néhány évvel később népszerűvé vált attitűdre: a felnőttek világa sokszor furcsa a gyerek szemszögéből nézve. Bizonyos szempontból a szülők és nagyszülők is keresik a helyüket a világban, mint a gyerek, aki sokkal tapasztalatlanabb.

Egy ilyen közegbe természetesebben érkezhettek a gyermekirodalom legelső antiutópiái. Egyrészt megvolt a komoly témák iránti érzékenység, másrészt nem akadt fenn rajta az olvasóközönség, hogy a világ alakulásában kulcsfontosságú szerepet játszik egy gyerek.

A disztópiák egyik kiemelkedő jellegzetessége, hogy lehetőséget biztosítanak az olvasónak arra, hogy saját koruk társadalmára reflektáljanak, összehasonlítsák a jelent az esetleges jövővel. Ezen kívül az ilyen történetek figyelmeztethetik a fiatalokat felelősségükre a saját és társadalmuk jövőjével kapcsolatban. A disztópikus szövegek gyakori jellemzője az optimizmus is, hogy a kulcspillantokban a fiatalok megfelelő döntést hoznak, és nem engednek az elnyomásnak. (Gombos.2019:50).

Az első ilyen jelentősnek számító, hírnevet szerző regények nem tették magásra a mércét, a kapcsolatok kiüresedése került központba, az elmagányosodás, a világ elszürkülése, a fantázia. A klasszikusnak nevezett felnőtt disztópiákból ismerős diktatórikus rendszer még nem került elő, Micheal Ende *Momó* (1973) című írása, valamint *A végtelen történet* (1979) így is kultuszkönyvek lettek.

Az újabb mérföldkő másfél évtized múlva érkezett. 1993-ban megjelent Lois Lowry *Az emlékek őre* című regénye, hatása később is érezhető. A siker miatt további három rész íródott, fontos hatása, hogy a disztópiák népszerűsége jelentősen növekedni kezdett. Lowry az antiutópiák Gogoljaként motiválója volt a későbbi szerzőknek.

A disztópiailrodalom felülmúlta a fantasyt és a vámpírkönyveket az ifjúsági irodalomban. Az Egyesült Államokban 36,5 millió példányt adtak el *Az Éhezők Viadala*-sorozatból, jobban viszik, mint a Harry Pottert, ez elég sokatmondó.

Fontos szempont, hogy a klasszikus disztópiákat, például Orwell művét, az 1984-et a tanárok leginkább középiskolásoknak ajánlják, *Az emlékek őre* vagy *Az Éhezők Viadala* az Egyesült Államokban jóval korábban, felső tagozatosok számára lett kötelező olvasmány.

A disztópiák sikerét erősíti az is, hogy a média szerepe igencsak jelentős szerepet tölt be az életünkben: befolyásolás, hírek és álhírek: nem véletlenül található meg ezek a disztópiákban.

Elgondolkodtató, hogy napjaink egyik legnagyobb népszerűségnek örvendő tv sorozata, *A szolgálólány meséje* olyan könyv (disztópia), alapján készült, mely több mint harminc éves. Akkori sikere közelébe sem érhet a mainak: mintha ma alkalmasabb lenne a közeg a befogadásra. A kérdés, hogy a helyzet változott meg, vagy az olvasók és nézők lettek nyitottabbak és érettebbek hozzá (Gombos 2019:54).

A disztópia, vagy negatív utópia egy olyan társadalmi vagy állami berendezkedést mutat be, mely zsarnoki és elnyomó, vagy a szerző szemszögéből ilyennek ható. A zsarnokság az emberek tudatos viszonyulásából is eredhet, nem csupán egy központi hatalomtól. A műfaj célja az emberek figyelmének felhívása bizonyos társadalmi problémákra, melyek a jelenben is léteznek, vagy ha nem teszünk ellene, a közeljövőben sejtethetően bekövetkeznek. A veszélyeket kissé eltúlozva tematizálják azokat, hogy egyfajta védekezési reakciót váltsanak ki az emberekben. A disztópiák gyakran ismertetik az emberek boldogságát korlátozó helyzet kialakulásának folyamatát. Az elnyomás egy jelenlegi probléma megoldási igényéből fakad, de a megoldásának eszköze nem megfelelő, ezáltal még nagyobb probléma jön létre. A disztópikus világ létrejöttét gyakran megelőzi valamilyen társadalmi csapás: háború vagy forradalom, melyek kialakulása szintén egy mély társadalmi problémában gyökerezik, de például ilyen eredményhez vezet az elidegenedés, az unalom, a technikai fejlődés, környezetszennyezés, a bőség szülte tétlenség. (Tóth J.2019:284).

Sajnos gyakran háttérbe szorul a disztópia orosz irodalomban való előfordulásának és szerepének vizsgálata, pedig a műfaj igazi kiteljesedése talán pont az orosz közegben valósul meg leginkább. Ez részben azért van így, mert a szovjet diktatúra olyan tapasztalatokat nyújtott, melyek alapanyagként szolgáltak a negatív utópiák alkotásához.

Nem véletlen, hogy a modern irodalom legelső teljes egészében disztópikus műve az orosz irodalomban került megalkotásra. A szóban forgó alkotás Jevgenyij Zamjatin *Mi* című regénye, mely 1921-ben lett befejezve, de Oroszországban csak hatvanhat évvel később jelent meg. Orwell és Huxley későbbi klasszikusai miatt ez a mű háttérbe szorult. A disztópia igen népszerű a posztsovjet irodalomban: fontos megemlítenem például a sikeres író, Tatjana Tolsztaja nevét, és híres regényét, amely *Ksssz!* címmel jelent meg, és egyben az antiutópia paródiája is. Napjaink egyik legtöbbet olvasott orosz szerzőjét, Viktor Pelevint sem hagyhatom ki a sorból, aki felvonultatja műveiben (*Generation P*, *Omon Ré*) a disztópia jellegzetességeit, az elnyomó hatalom látszatteremtését, mely kiszorítja a valóságot.

A felsoroltak sorához csatlakozik napjaink orosz irodalmának egyik legtöbbet vitatott, legérdekesebb szerzője, Vlagyimir Szorokin, aki ellen eljárást is indítottak pornográfia vádjával, 1999-ben megjelent regénye, a *Kékháj* miatt. A *Jég-trilógia* (*A jég, Bro útja, 23000*) lezárását követően Szorokin újra a disztópia eszközhöz fordul, hogy felvázolja a Kreml hatalmi határozataiban gyaníthatóan megbújó veszélyeket – mindezt egy totális diktatúrában felvázolva.

„*Ki mondta neked, hogy az álmok itt tényleg valóra válnak? Láttál bárkit is, aki itt elérte a boldogságot?*”- teszi fel a kérdést Andrej Tarkovszkij *Stalker* című regényében, miután megérkeznek az orosz nép reményeinek utolsó menedékéhez, az állam által elkerített Zónához. Hasonlóan bizalmatlan kérdést boncolgat Szorokin 2006-ban megjelent műve, *Az opricsnyik egy napja*, illetve ennek folytatása, a *Cukor-Kreml* antiutópiája.

Szorokin legutóbbi regényvilágának alapját a posztmodern történelemszemlélet adja, mely elveti egy feltételezett utópikus cél felé tartó fejlődés gondolatát. A haladás helyett hanyatlás jellemző: Oroszország túllép a zavaros időközön (melyeket a demokrácia, majd a kommunizmus jellemezett), hogy végül 16. századi voltába térjen vissza. Szorokin lenyűgöző leleményességgel keveri az orosz történelem és a technológia jövőszerű elemeit, hogy végül a jelen szatirikus kritikáját hozza ki belőle a múlt és jövő bizarr összevonásával.

Szorokin vészjósló világképbe 2006-ban megjelent kisregénye, *Az opricsnyik egy napja* által nyerhettünk bepillantást. A szorokini narráció roppant szemléletesen mutatja be

a napjaink valóságára rendkívül hasonlító paradox képet – mindezt a szexualitás és erőszak erősen naturalis ábrázolásával. Az orosz múlt és az elképzelt jövő egyvelegéből következő *Az opricsnyik egy napjában* megfigyelhető egy érdekes kettősség. Egyszerre jelenik meg az orosz emberek mélyen gyökerező vallásossága, és a tetteikben megmutatkozó istentelenség. A kormányzás egyoldalú és kiüresedett: a szeretet és a hit már nem tud az erőszakkal szemben ellenértéket nyújtani.

Szorokin egyik kiemelkedő tulajdonsága, hogy kíméletlen elbeszélésében tartózkodik a moralizáló törekvésektől. Miközben a szerző céltáblája a konzervatív kritikusoknak a testiség szélsőséges ábrázolása miatt, mégis korunk leghatározottabb bírálója a világ irracionálisának és romlottságának könyörtelen bemutatásával. Szorokin tehát felhagy irodalmi elődei moralizáló törekvéseivel, de nem zárja ki teljesen az orosz irodalmi hagyományt. Bár művészetét, mint az orosz klasszikusok, illetve szovjet irodalom formai és eszmei sajátosságaival való ellenszegülést szokás bemutatni, ez nem azt jelenti, hogy a szerző valamilyen módon ne említené meg műveiben az orosz irodalom örökségét. Többek között *Az opricsnyik egy napja*, valamint a 2017-ben megjelent Manaraga című regénye is hemzseg a klasszikusoktól. Mindkettőben említésre kerülnek Paszternak és Majakovszkij versei, valamint Dosztojevszkij *Bűn és Bűnhődése* is. Szorokin ezzel visszaül korai műveinek szoc-art szellemiségére, ugyanis az idézetek gyakorisága ironikus módon eleveníti fel a szocreál irodalom parafrazeáló formáját.

2008-ban megérkezett *Az opricsnyik egy napjának* folytatása, a *Cukor-Kreml*. Ez talán Szorokin legváltozatosabb és legszabadabb műve. Tizenöt novellát vonultat fel, melyek látszólag különállóak. Mindegyik elbeszélés 2028-ban játszódik, de ezen kívül nem mutatnak folytonosságot. Ez az alkotás árnyaltabb és szélesebb betekintést enged a Szorokin által elképzelt abszurd jövőképe. Minden részben megjelenik a jövő fehérre mázolt Kremlje alapján készített ajándéktárgy, hogy megédesítse a diktatúra társadalmának mindennapjait – legyen szó a szocreál irodalmat felelevenítő élethelyzetről (*Gyárban*), vagy narkotikus víziókról (*Az álom*).

Szorokin írói sokrétősége tetten érhető a műfajok változatosságában is. A *Cukor-Kreml* minden története eltérő formai sajátosságokat mutat: a dráma stiláris szabályai alapján folyik a vándorénekesek szóváltása, illetve felbukkan egy orosz népmese a rendőri kihallgatáson, miközben egy kábítószeres hallucináció alatt a fantasy és horror irodalom kliséi jelennek meg. Egyszerre olvasható a hétköznapi nyelvhasználat jellege és a klasszikus irodalom nyelve is.

A *Cukor-Kreml*ben Szorokin saját korábbi alkotásait is megidézi irodalmi elődeinek és kortársainak munkásságán kívül: mindez utalás a kortárs művészet újrahaznosító formájára. A regény sokszínűsége kiegyenlíti *Az opricsnyik egy napjának* hiányosságait, ez a két mű összefonódik. Olyan lehetséges világot mutatnak, melynek negatív mivoltából nem kínálkozik kiút, és éppen ez a reménytelenség emeli ki Szorokin műveit a disztópiák tengeréből.

Bár a disztópia alapjában véve pesszimista műfaj, de a történetekben általában felbukkan egy hős, aki magában hordozza a változás lehetőségét. Szorokin regényeinek világában erre nemigen van lehetőség. A felvonultatott szereplők mindig az adott társadalom vélekedéseire alkalmazkodnak. A változás lehetősége felcsillan ugyan a *Cukor-Kreml* végén, de ez sem kínál megoldást (Turi 2010).

A szerző legújabb regénye, a *Manaraga* korábbi műveihez képest talán valamivel visszafogottabb, viszont kétségtelen, hogy folytatódik annak a Szorokin által felépített disztópikus világnak a bemutatása, amiről már *Az opricsnyik egy napján* vagy a *Cukor-Kreml*ben is olvashatunk. De hogy konkrétan mi jellemzi ezt az új, sajnos nem olyan távoli disztópikus világot, munkám későbbi fejezeteiben bővebben és mélyebben is kifejtem.

IV. AZ OLVASÁS KULTÚRÁJÁNAK ÁTALAKULÁSA A 21. SZÁZADBAN

Az elmúlt évtizedekben csökkenni látszott az olvasók aránya, valamint az olvasásra szánt idő is. A könyvvásárlók és könyvtárat használók száma is megcsappant. A régi adatok – évente minimum egy könyv elolvasása – alapján az 1964-ben megállapított hatvan százalék napjainkra ötven alá süllyedt, a rendszeres olvasóké a társadalom egy tizedére csökkent egynegyedről. Ezek a változások a rendszerváltás után lettek igazán jelentősek, hozzávetve az olvasók érdeklődésének és ízlésének kommercializálódását, vagyis az olvasmányok esztétikai értékének csökkenését. Ez az irodalom – főleg magyar irodalom és a 19.-20. századi klasszikusok iránt való érdeklődés – lépcsőzetes csökkenését jelentette. Ezek helyett az olvasók főként észak-amerikai bestseller-irodalmat választottak. A *non-fiction* iránti érdeklődés megnövekedésének pozitív velejárója is volt: felerősödött a dokumentumok, életrajzok és a történelmi témák népszerűsége. Ez a folyamat kapcsolódik a kilencvenes években jelentkező infokommunikációs készülékek és az internet egyre nagyobb térhódításával. Gereben Ferenc beszámol *Olvasáskultúra és identitás* című könyvében leírt kutatási eredményekről, melyek a könyvet nem, illetve alig olvasók két típusát különböztetik meg. Az egyik a karrierközpontú, anyagi élvezetekre összpontosító, csekély kulturális alapokat birtokló „lumpenburzsoá” típust, valamint a szerény, visszahúzódozó, vallásos értékeket képviselő „katakomba-keresztény” típust.

Az aktív, minőségileg magas színvonalú olvasókat független, kreatív személyiségjegyek jellemezték a 20. században tapasztaltak alapján. A 21. századi modern embernek milyen értékekre lenne szüksége? Andorka Rudolf szociológus írt arról, hogy a modern embereknek szabálykövető viselkedéssel, szigorú munkamorállal, kockázatvállalásra és kezdeményezésre való készséggel, önálló véleményalkotási képességgel kell rendelkeznie.

Egy 1967-es kutatás eredményei alapján, mely a középiskolások olvasási szokásait vizsgálta, azok a fiatalok tudtak eljutni a modern olvasmányok értő befogadásáig, akiket korábban érdekeltek a magyar és külföldi klasszikusok is.

Az iskolában okosan mérlegelve kell kiválasztani az olvasmányokat, melyek a nemzeti kultúra értékes darabjai, és azon kellene dolgozni, hogy milyen praktikákkal lehetne közelebb hozni azokat a mai fiatalokhoz. A magyar művek olyan történeteket tartalmaznak, melyek az anyanyelvi kultúra alapkövének számítanak, történelmi

üzeneteket tartalmaznak, ikonikus hősöket elevenítenek fel, olyan magatartásmintákkal, melyeknek generációs továbbörökítése az identitástudat megőrzését biztosítja. A fiatal korosztályok az életmódváltozás következtében olvasnak sokkal kevesebbet, nem a kötelező olvasmányok miatt. Rengeteg időt töltenek az interneten, az online tér pedig annyira beszippantja őket, hogy nehéz a szabadulás, ezzel együtt a belépés a könyvek világába.

Az ezredfordulón végzett felmérések szerint Kárpátalján és Erdélyben a felnőtt magyar emberek 65-70%-a olvas, Felvidéken és a Vajdaságban 60-60%, Magyarországon mindössze 49%. Határon túl jelentősebb irodalmi értéket mutat a legolvasottabb írók listája, mint Magyarországon. A Kárpát-medencében élő magyarok nemzettudata elsősorban kulturális, anyanyelvközpontú, az olvasás pedig az anyanyelv használatának kimagasló terepe itt. Az olvasáskultúra és identitástudat összefüggését megvizsgálva olyan tapasztalatok születtek, hogy a hiányos olvasáskultúra részleges azonosságtudattal jár. A kulturálisan értékesnek számító olvasási szokások a kulturális örökséget becsben tartó, vállalt, tudatos, mind érzelmileg, mind cselekvésben átélt identitással fonódnak össze. Azóta a határon túl is romlásnak indult az olvasáskultúra (Gereben.2021).

Egy 2017-ben végzett országos felmérés alapján az e-book használata a nyomtatott könyvek mögött marad, de ez nem jelenthető ki a digitális szöveghasználatról általánosságban. Ma többen leveleznek elektronikus formában, mint ahányan néhány évtizede postás által. Manapság betűvel is többen szembesülnek, mint ahányan régen újságot és könyvet olvastak. Egy 2010-ben végzett interjú kutatás alapján a fiatal diplomások ragaszkodtak a hagyományos könyvekhez. Úgy vélték, hogy a könyv egy külön univerzum, melynek kisugárzása, illata van, és a virtuálisan megélt részleges élménnyel szemben a könyv maga a teljesség. A különböző vélemények azt a következtetést engedik levonni, mely szerint a jövőben a hagyományos és digitális olvasás között munkamegosztás lesz jellemző. Mindenki találkozni fog valamilyen formában írást tartalmazó eszközzel, csak kevesebben olvasnak majd hagyományos könyvet (Gereben.2021).

2020-ra főlegesen magyarázni Mark Prensky „digitális bennszülöttek” jelzőjét. Mostanra magától értetődő, hogy az elektronikus kommunikáció térhódítása megváltoztatta az emberek társas kapcsolatait, kognitív felépítését (Lehmann 2017). Folyamatosan megjelennek újabb médiumok, melyek sokkal több érzékszervet ingerelnek, mint az előzőek, ami pedig további változásokat eredményez. Ezek a folyamatok az emberek kultúráról alkotott képét is módosították, ami kiváltképp igaz azokra, akik ebbe

születtek bele. Mit nevezhetünk kulturális értéknek? Egyáltalán mit jelent az, hogy műveltség? Melyek azok a művek, amelyeket elvárhatóan ismernie kell a közösség tagjainak? Ezek a kérdések manapság nagyobb hangsúlyt kapnak, generációs szakadék növekedését okozhatják. Maryanne Wolf szerint fontos kérdés, hogy képesek vagyunk-e megtanítani gyermekeinket a „mélyolvasásra”, ami alapja a kritikai gondolkodásnak és a problémamegoldásnak (Wolf.2018). A Z generáció tagjaira nem igazán jellemző az elmélyülés. Hatalmas mennyiségű információ fut végig az agyukon, de azokat nem igazán képesek rendszerezni, így gyengébb a tanulási és ismeretszerző képességük (Gyarmathy-Kucsák.2012).

Az internetkultúrának pozitív hatásai is vannak az olvasásra nézve. Amíg felmérhető a Facebook negatív hatása az irodalom olvasására, léteznek olyan közösségi oldalak, melyek tagjait pont az olvasás és a könyvek iránti szeretet hozott össze. Például a Moly.hu oldal, mely 2008-ban jött létre, alapítói szándék szerint mindenekelőtt kommunikációs platform, de kulturális lexikonként is számon tartják (Szedlák.2010). „Az oldal nagyon széles szolgáltatási palettát kínál, így a felhasználói lehetőségek köre is igen tág. A használó elkészítheti saját virtuális könyvespolcát, értékelheti az olvasott könyveket, figyelheti mások tevékenységét, tehet megjegyzéseket, írhat karcokat, cseveghet ismerősökkel és ismeretlenekkel. Hasonlóan más web 2.0 szolgáltatásokhoz, az oldal csak a kereteket szabja meg, a tartalmat és a használat mikéntjét a felhasználók írják, illetve határozzák meg” (Tóth.2011).

A 21. században kimagasló műfaj, a funfiction egy más típusú összehangoló erő: a rajongók valamilyen irodalmi mű folytatását gondolják tovább és fogalmazzák meg történetekben. Ezeket a továbbgondolt történeteket a rajongók megosztják másokkal, ezzel a céllal létrehozott közösségi oldalakon. Igaz, a műfaj már korábban is létezett, népszerűségét nagyban növelte az internet elterjedése (Gombos 2019:178).

Sok a panasz a digitális kultúrát illetően és korunk változásaival kapcsolatban, sokan sötét képet alkotnak, elképzelik a Gutenberg-galaxis hanyatlását, valamint a kultúra sivárabbá válását. Nézzük Lehmann Miklós értelmezését a kultúráról: „A kultúra nem pusztán az ember környezetének egyfajta tükröződése, hanem magas szintű absztrakció, amely az ember élővilágától csaknem függetlenül értelmezhető, s mint ilyen, meghatározza annak módozatait, miként látja az ember saját természeti és társas világát, milyen kognitív stratégiákat alkalmaz, miként gondolkodik, és hogyan szervezi meg mindennapi életét. Ebben az elméleti keretben a technika helye a kulturális termékek sorában van...” (Lehmann 2017: 17)

4.1. Az olvasás kultúrájának átalakulása Vlagyimir Szorokin *Manaraga* című regényében

„Az elmúlt nyáron az *Esquire* folyóirat irodalmi rovatának sajátos búcsúszámban Vlagyimir Szorokin szó szerint a következőt írta: „Nemrég az egyik nagy cipőboltban megláttam egy férficipőt, amely a tömegtermelés korszaka előtti stílust képviselte: érdes bőrfelület, durva sarkak, rézszegekkel kivert talp. (...) Ennek a cipőnek a kinézete mintha ezt üzenté volna: az emberiségnek elege lett az egyforma dolgokból. Nem lenne itt az ideje, hogy legalább a külsőségek szintjén visszatérjünk a darabáruhoz? A papíralapú könyv mind jobban mögötte marad az elektronikusnak, szinte már fel is hagytak a könyvnyomtatással, a példányszámok csökkennek. Számomra úgy tűnik, hogy a könyv saját magát csak akkor mentheti meg, ha darabáruvá válik, amely nemcsak a számok irányította korról, de némiképp a Gutenberg-korszakkal is dacol. Minden könyvnek úgy kell kinéznie, mintha kézzel nyomtatták volna. A könyv fedőlapjának magán kell hordoznia a vesződéssel járó, komótos munka nyomait. A könyvnek olyan illatot kell árasztania, mint egy eredeti, megismételhetetlen tárgynak. Ha a könyv darabáruvá lesz, bástyát épít maga köré, amelyet nem tud leküzdeni a számok vezérelte világ” (Galina Juzefovics 2017). Ez a Szorokin által megfogalmazott gondolat ihlette az orosz író legújabb könyvét.

Vlagyimir Szorokin *Manaraga* című regénye 2017-ben jelent meg. Már megjelenése évében olvasható volt magyarul M. Nagy Miklós fordításában. Tekinthezünk rá a 2014-es *Tellúria* című regény folytatásaként, hiszen mindkét mű a Második Iszlám Forradalom, valamint az azt követő európai háborúk korszaka utáni világba invitálja az olvasót.

Rettenetesen elszomorító, amikor egy regény olyan negatív jövőképet tár elénk, amelyekben az értékes könyveket (méghez az eredeti példányokat) ételek elkészítéséhez használják. Ebben az elképzelt világban minden a tébolyult, műveletlen úrgazdagoké. Divattá válik egy új szokás, melynek book'n grill a neve. Ennek lényege, hogy aki teheti, ritka könyvekből gyűjtött tűzön készült ételeket rendel. A *Manaraga* jellegzetes, szinte próféta szerű jóslata nem tekinthető antiutópiának. Szorokin a közelműltből, illetve a 21. századi világban történő társadalmi-politikai történésekből építkező jövőkutatót hoz létre, melyhez lenyűgöző témát társít: a könyv/könyvnyomtatás szerepének átalakulásán keresztül ad hangot fontos hatalmi, társadalmi-politikai kérdésekről, és az emberiség sejtető sorsáról. A Gutenberg-galaxis érvénybelépése óta a hatalmat birtokló elit be akarta

biztosítani magát az irodalmi kánon meghatározásával. Szorokin ebből a tényből indult ki. Egyértelmű, hogy a hatalmon lévőknek az, hogy milyen könyveket részesítenek előnyben, nemcsak az ízlésen alapul, hanem politikai nézeteken is. Végighúzódik a történelmünkön, hogy az irodalom milyen mértékben fontos a hatalom számára, hogy egy-egy könyv vonzó-e vagy sem, de az időben legközelebb álló komoly társadalmi és politikai következményeket hátrahagyó „könyvkiválasztás” 1933-ban történt meg: listázásra és elégetésre kerültek azok a nyomdatermékek, amelyeket a náci hatalom nem vélt „előnyösnek”, vagyis ellentétesek voltak a nemzetiszocialista szellemiséggel, de a zsidó származású írók könyveire is ilyen sors várt. Georg P. Salzmanna sikerült összegyűjtenie négy évtized alatt az így megsemmisített Hemingway-, Zweig-, Jack London-művek első kiadásait.

Szorokin a *Manaragában* riasztó párhuzamot körvonalaz a történelem során előforduló könyvégetésekkel, így az előbb említett 1933-as eseménnyel is. Egy újabb könyvégetést ábrázol, mely a Második Iszlám Forradalom után, és ami még fontosabb, a Gutenberg-galaxis megszűnése után következik be. A már csak könyvtárakban és múzeumokban megtalálható papíralapú klasszikus könyveket a jól megfizetett „postások” szerzik meg illegálisan, majd ezeket a séfek használják fel tüzelőként ételleik készítéséhez: „Azóta, hogy az emberiség felhagyott a könyvek nyomtatásával, és a legjobbak közülük örökre múzeumi tárgyká váltak, megjelent a book’n’grill a világban (...) Most már más a státuszom, sok mindent megengedhetek magamnak. Én csak kiválasztom, hogy mire van szükségem, a *postások* pedig a megfelelő helyre szállítják. Jó antikváriusaim vannak, már két éve dolgozom velük. (Szorokin 2017:13-20). Ez a book’n grill, vagyis a könyv lapjain való sütés, amelyet a szakácsok egyszerűen csak *olvasásnak* neveznek. A séfek a *Konyha* nevezetű szervezetbe tömörülnek, melynek megvannak a szabályai és története: „Az első steaket tizenkét évvel ezelőtt Londonban sütötték a *Finnegan ébredése* első kiadásának lángjain, melyet a British Museumból loptak el. Négy nagyszerű férfi készítette el és ette meg – egy pszichoanalitikus, egy botanikus, egy bróker és egy kontrafagottos. Így született a book’n’grill. És ezzel vette kezdetét egy nagy szenvedély, amely az elmúlt évek alatt nagyszerű hagyománnyá nemesedett... Na igen, az angolok akkoriban megelőzték az egész földgolyót. A négy férfiút, akik az új divattal megajándékozták a világot, elnevezték az „új Beatlesnek”: háromnak a keresztnéve meg is egyezett a liverpooli banda tagjainak nevével: John, George és Paul. A kontrafagottost Gregornak hívták. Akárcsak az eredeti, az új Beatles is valósággal berobbant a háború utáni európai világba. Igen, a háború után mindenkinek, mindenkinek hirtelen óriási kedve támadt *olvasni*” (Szorokin.2017:11–12).

A regény főhőse és narrátora az egyik book'n grill szakács, Géza. Budapesten született, viszont lengyelországi tatár és belorusz zsidó szülők gyermeke. Ő egy sztárséf, aki „Excaliburjával” forgatja az égő könyvlapokat, és bejárja a nagyvilágot, hogy elkészítse a bőségesen megfizetett ételleket. Orosznak tartják, mert orosz klasszikusokon süt, ez az irodalom az ő „szakterülete”: például rib-eye steaket süt a *Holt lelkeken*, garnélarákot készít Csehov-novellákon, vagy tokhalsaslikot *A félkegyelműn*. „Az elmúlt tíz évben kifejezetten az orosz irodalom biztosított számomra igen szép jövedelmet. Az orosz irodalom lángoló oldalainak köszönhetően tettem meg a nehéz utat, s lettem hongkongi földalatti falatozóknak senyvedő egyszerű szakácsból csak külön megrendelésre dolgozó, háromsillagos séf, és most megengedhetem magamnak, hogy a világot bejárva vendégszereplésekből éljek meg.” (Szorokin 2017: 9). Aszerint értékeli a könyveket, hogy milyen annak súlya, kötése, a papír minősége: „A regényeket, mint ismeretes, különféle papírokra nyomták. És ez is, az is máshogyan ég. Az egyik lassan izzik, a másik úgy föllobban, hogy fölreppennek a lapok, és a húsrá tapadnak, vagy röpködnek a kliensek feje fölött. Vannak ugyan a sütőinkben spéci légszivattyúk, amelyekkel le lehet állítani az égő és elhamvadt papír röpködését, de azt jóformán csak a kezdők használják. Az igazi mester a kezével és a fejével dolgozik. Ezek a szivattyúk nemcsak a lángot, hanem a látványt is lekicsinyítik. A levegővel együtt kiszívják az attrakciót is. A könyvnek pedig fénylenie kell: lángolni, lenyüggözni.” (Szorokin 2017:6). Gyakorlott kezei alatt egymás után lángolnak fel halhatatlannak vélt sorok, hamut hátrahagyva maradandó gondolatok helyett, vagyis felhőtlenül zajlik a megmaradt irodalmi örökség „felzabálása” – viszont a Manaraga hegy gyomrában a lázadó szakácsok már a kulturális lázadást forralják. A ragaszkodás az orosz klasszikus művekhez a Második Iszlám Forradalom utáni korszak ismertetőjele: az, hogy Géza kizárólag klasszikus irodalmon *olvas*, nem jelenti azt, hogy valóban elolvasta a műveket. „Ahogy az meg lett beszélve, a kliens + hét vendég a sütő körül foglaltak helyet. Természetesen nem csupán avégett, hogy a saját szemükkel lássák, valóban az első kiadást égetem, amelynek 8700 font az ára, és nem cseréltem ki valami 21. századi, a középszerűség százötven árnyalatáról szóló skandináv krimire. Művészetre vágytak. És megkapták.” (Szorokin 2017:6)

Dacára annak, hogy a Gutenberg-korszak után a hagyományos értelemben vett olvasás megváltozik, a minőségi művek iránti vágy, a rossz minőségűnek vélt könyvek elutasítása mégis a könyveknek köszönhető hatalom megszerzéséről és megtartásáról szól. Az új, szokatlan könyvégetés új könyvlistázással jár. A book'n'grill szakácsainak világa az egyik fontos eszköze az elitcsere megakadályozásának, de ennek sikerességét sok minden

kétségessé teszi. Ezeket a kétségeket is belegyúrta az író a történet további eseménydús epizódjaiba. A nem olvasás, a kulturálatlanság embertelenít, és itt a nem olvasott klasszikusokon készül az étel, amelyet az emberek fogyasztanak, vagyis a kulturálatlanságukon készített ételek emésztése közben felemésztk önmagukat is. Paradox, hogy az étetésre szánt művek számítanak minőségnek, és ezt a hagyományos olvasás hiányának korszakába illeszti, ezzel rámutatva, hogy az emberiség miként falja fel saját magát.

Szorokin a szereplők magatartásával mutatja be, hogyan embertelenednek el az emberek: egyes kliensek a „felzabált” klasszikusokból a szövegben fellelhető ösztönösséget fogják csak fel, és ezt élük ki a valóságban. „Kuangcsouban egy pár, ledobva a ruháját, lefeküdt az asztalra, és közöszlenni kezdett, miközben a *Lolítán* készített cheeseburgeremet ették. Egy másik szakácsnak még pikánsabb esete volt a *Bovarynéval* Marokkóban – amour à trois. És persze ott az a híres, szomorú eset, amikor egy kliens megölte a terhes feleségét és az anyósát a *Bűn és bűnhődés* olvasásán. Egy baltás örült miatt tizenöt évet kapott egy kiváló szakács.” (Szorokin.2017:25–26)

Vannak olyan kliensek, akik azzá az íróvá próbálnak válni, akinek a művein *olvas* a séf. Egyikük például Tolsztojnak képzeli magát, s még egy novellát is ír magáról a szerzőről, melyben egy mamuttal barátkozik. A külsőségekben tényleg Tolsztojra hasonlító kliens műveletlenségét mutatja, hogy a szerző *Mennyi föld kell az embernek?* filozófiai magasságú kérdését ilyen, szintén csak ösztönöket előtérbe helyező kérdésekké butítja: „Mennyi étel kell az embernek? Mennyi levegő kell az embernek? Mennyi ruha kell az embernek? Mennyi alvás kell az embernek?” (Szorokin.2017:73–74.)

Főhősünk, Géza Svájcban egy olyan klienssel találkozik, aki Nietzschének képzeli magát és az *Új Zarathustrát* írja. Ez a kliens nem is a példaképére hasonlít, hanem egy állatra: „meztelen, hatalmas zoomorf ül az áttetsző asztalnál, és régimódi, acélhegyű tollal ír egy darab papírra. (...) Rókaarcú, pompás óriás.” (Szorokin.2017:109.)

A műveletlenség hatással van az elkorcsosult emberek kommunikációjára. Párizsban, a Grand Operában, Mark Agajev *Kokainos rgényének olvasása* közben az operaénekesnő és a zenészek megvalósítják a bábeli zűrzavar Gutenberg-galaxis végi új szakaszát.

Az elállatiasodás egyértelmű bizonyítéka, hogy Gézát okos telefonok helyett okos bolhák vezérlik az útjain. A testébe ültetett bolhákból három van: egy zöld, egy kék és egy piros. „A piros a legfontosabb, az figyel a pszichoszomatikámat + beosztja az időmet + okosabbá tesz; drága játékszer, hetes verzió, százezerért ültették be az agyam Varol-

hídjába fél évvel ezelőtt. A kék, a navigációs, a hajjamban legeg. A zöld, az információ-kommunikációs, a fülemben lakik. (...) Ez az egész szupermodern bolhaszemélyzet másfél évnyi jövedelmembe került. De a bolháimnak köszönhetem, hogy máig is ép és egészséges vagyok. Amellett most MINDEN a fejemben van” (Szorokin.2017:19–20).

A naplószerűen megírt regényben olvashatunk az elégetésre váró művek szerzőiről, stílusáról és hangvételéről. Az író mesterien idézi meg ezeket a stílusokat, pláne az orosz művek szerzőinek esetében. Szorokin egyes érzéseket vált ki az olvasóból: elsomorít, ugyanakkor el is kápráztat, mert az egész regény filmszerű, ahogyan összemossódnak a helyszínek, hogy a végén az Urál hegységben lévő Manaraga csúcsánál fejeződjön be a mű. Itt található a gép, amely olyan regénymásolatokat készít Nabokov művéből, melyek az eredeti művek jellegzetességeivel bírnak. Ezt a nyomdát a book’n grill szakácsok telhetetlen ellenzéki tagjai építették, és szimplán anyagi érdekeket szolgál, hogy mindenki ilyen másolatokon készítse a flekkenjét. Szorokin a végkifejtésben sajátos módon igazolja és viszi tovább az 1933-as könyvégetés áldozatául esett Heinrich Heine jóslatát, ami 1823-ból származik: „ahol könyveket égetnek, ott végül embereket is fognak”.

A történet sokszor rendkívül szórakoztató, olykor viszont gyomorszorító. A regénynek azt az értékét mindenképp el kell ismernünk, hogy az olvasó elgondolkodik, mit jelentenek számára valójában a könyvek. A szerző egy kémtörténetbe illesztve, egy kis vendégszöveggel bővítve taszigálja Gézát végig a regényen.

Szorokin visszavezeti az olvasót az étel mitopoétikus értelmezéséhez. Ez nem az első alkalom, hiszen a *Cukor Kreml* című regényében Kreml cukorból készült képének elfogyasztása áldozással egyenértékű a templomban.

Az olvasók joggal teszik fel a kérdést: mi a mű kulcsmotívuma? A válaszra számos lehetőség van. Lehetséges például az is, hogy az író leleplezi azokat a folyamatokat, melyek egyre inkább az emberiség jelképévé válnak. Bevonja az olvasót a könyvek sorsának egyre sürgetőbb problémájába az elektronikus technika modern világában.

Hála a Tűznek, ez alatt a tíz év alatt megtanultam helyesen bánni a könyvekkel. Mi ezt úgy mondjuk: a szakács jól *olvas*. Egyszóval elég jól *olvasok*. És így a lapok lángolnak, egyik a másik után, elvárásolva a klienseket, a hús serceg, a szemek csillognak, a fizetség nő... És nem fogok másodrangú írókon, mondjuk, holmi Gorkijon marhaszeletet sütni. Persze kétségtelen, ahhoz, hogy a szakács jól olvassa a könyvet, nem kell feltétlenül elolvasnia. A 21. század paradoxona (Szorokin.2017:8).

Kétség sem fér hozzá, hogy a *Manaraga* egy abszurd, azonban nem ismeretlen szférába hívja befogadóját, ahol: *Azóta, hogy az emberiség felhagyott a könyvek*

nyomatásával, és a legjobbak közülük örökre múzeumi tárgyakká váltak, megjelent a *book'n'grill a világban*. (Szorokin.2017:13). A szerző utóbb megjelent nagyobb terjedelmű írásai (*Cukor Kreml, Hóvihar, Tellúria, Az opricsnyik egy napja*) alapján nagyon úgy fest, hogy az író végleg elkötelezte magát a jövő néhol mitikus, néhol futurisztikus, de lényegesen disztópikus jellege mellett. A *Manaragát* azonban nem ezek teszik érdekessé, hanem egyetlen asszertív ötlet, (mely a cselekmény gyújtópontja lett), a táplálkozási szándékkal tűzbe vetett írások számtalan történelmi korszakba, kulturális/szubkulturális nézetbe átgűrűző motívuma.

Azon túl, hogy az orosz irodalom történetében amolyan semleges pontokként lényeges jelenlétet mutat pár kimagasló mű hamuvá égése, például *A Mester és Margarita* és a *Holt lelkek* többszöri meggyulladásá: A Konyha nyelvén ezek üszkők. Szokás gyűjteni őket. Nekem 139 üszkőm van. És ez a mostani, legutolsó a legnagyobb, *A Mester és Margaritáé*: majdnem teljes oldal, épp csak a szélei perzselődtek meg (Szorokin.2017:152); Épp ezek a gengszterek vásárolták meg akkor nyolc másodperc alatt a *Holt lelkek* olvasását (Szorokin.2017:156). Első ránézésre úgy néz ki, a *Manaraga* túlnyomóan a központilag megszabott sorozatos könyvpusztítások traumáit, illetve az ebből táplálkozó negatív elképzeléseket, mint például a regényben konkrétan megemlített *Fahrenheit 451*-et idézi fel. Ebben is van igazság, ám a regény mondanivalója nem merül ki ennyiben, hiszen az értelmezési lehetőségek ennél tágabbak: a politikai-ideológiai színezetű kollektív kötetégetés grillezési procedúráként újragondolva az irodalom fogyasztásának (a regényben a kulturális tudat kollektív emésztési zavaraként bemutatott) problémáit csomagolja az értelmezésbe.

Ez a szemlélet azért is lehet megalapozott, mert a *Manaraga* kiinduló szövegbeli birodalmát nem valami irodalomidegen hatalmak ostoba brutalitása, hanem a megmaradt olvasóközönség túlmelegedő szeretete gyújtja. A szellem éppen hogy fellobbanó lángján sütögető *book'n grill* szakácsok nem csupán egy megszűnt kultúra műveletlen dögkeselyűi („*Én pedig szeretem az orosz klasszikus irodalmat, jóllehet egyetlen orosz regényből sem olvastam el a felénél többet*” – mondja Géza), hanem az utolsó úgymond értelmiségek is a regényben, akikben a nyomtatott irodalom emlékei még képesek érzéseket kelteni.

A kultúra sajátosan orosz irodalomközpontúsága, a klasszikusok tisztelete, az olvasás kitéphetetlen gyakorlata a mindennapokból és a szellemi kincsként kezelt könyvek tisztelete – még ha számottevően eltorzítva is, de ott ismétlődik Szorokin éhség mozgatta művének korgásában. Oszip Mandelstam híres meglátását idézve: a *Manaragában* még

őszintén megbecsülik az irodalmat, hiszen egy dedikált *Az idő zúgásán* elkészített szűzpecsenye itt vagyonokba kerül!

Ennek megfelelően a regény értelmezhető olyan fájdalmas szatíráként is, mely alapján a könyvek iránti szeretetünk akár szövegfürtök alakját is felveheti, vagyis egy kritikai betekintésekre ösztönösen képtelen hozzáállást eredményezhet, amely a ránk maradt kulturális hagyományt csak úgy képes befogadni, mint készen kapott szabályokból és témákból összeállított korpuszt.

A fentieket figyelembe véve elismerhetjük, hogy jogosan bírálhatják a szerzőt, amiért írói pályája kezdeti gondolatébresztő, sokkoló írásmódját az ezredforduló után egy sokkal szelídebb (a probléma, hogy kevesebb kihívást tartalmazó) ars poeticára váltotta, *Manaraga* című regénye azonban mégis arról tesz tanúbizonyságot, hogy posztmodern prózájának polgárpukkasztó, botrányos irányelve nem tűnt el teljesen. Szorokin legújabb regényével tudatosan kulturális beidegződéseink korhadt fájából farag nyársat, az orosz próza szent állataiból húspogácsát darál, hogy végül a könyvbarát lélek által megjósolható legrosszabb jövőképpel, a könyvpusztítással próbáljon rávenni minket, hogy figyelembe vegyük az irodalomhoz kapcsolódó befogadói stratégiánkat és a dilemmáinkat.

A *Manaraga* talán Szorokin egyik leghumorosabb írása. Különösen szórakoztató például a főhős, Géza hedonista filozófiája, melyben pusztán a máz kategóriája uralkodik. A főhősünk felszínes perspektívája olyan leleményes „könyvkritikákban” éri el csúcspontját, mint Nabokov művének jellemzése: *az Ada ólomsúlyú, szaftos rönk, élvezet sütni rajta, a papírja vastag, wood pulp paper, 626 oldal, teljes vászonkötés, fényes védőborító. Úgy ég, mint a rodoszi fenyő. Az Adán süthet az ember bármilyen halat vagy tenger gyümölcseit egy tucat ember számára; báránnyasírtot, fogolymadarat, tökéletes rib-eye steaket, akár szarvasgerincet is. Nagy könyv!* (Szorokin.2017:104).

A kortársaknak nem igazán van esélyük arra, hogy felkerüljenek a klasszikusok által uralt menüre: *A Konyha arra kell nekik, hogy legitimálja őket a saját szemükben és az őket körülvevő bolondok számára. Csakhogy a Konyha szigorúan betartja a kánont... Ez csak elektronikus villódzás. A mai irodalom csak a hologramok terében él, papírra nincs szüksége. Hologramon pedig nem sütsz steaket. Ezért is nem olvasunk mai prózát.* (Szorokin.2017:123-141). Viszont, ahogy már futólag említettem, a regény végén feltűnni látszik a változás lehetősége, különös kiskaput találva a sznobizmussal átítatott irodalmi körökből: megindulnak a lázadó séfek csapatai, határozott követeléssel, ami Nabokov *Adájának* klónozását foglalja magába. Bár sok újdonságot nem mond el a kulturális lét rendellenességéről, mégis azon kaphatja magát az olvasó, hogy fel-felteszi magának a

kérdést: „*Ment-e a könyvek által a világ elébb?*” Megnyugtató választ Szorokintól sem kapunk, maximum némi következtetés-darabkát: *Elébb? Láthatóan nem... de talán tudsz jobbat, olvasó?*

Ezzel eddig nem lenne semmi gond, akár azt is elkönnyvelhetnénk, hogy ez a regény nagy előrelépés a *Tellúriához* képest, azonban felmerülhet bennünk a kérdés: akar-e többet nyújtani a *Manaraga* a paródia sovány örömeinél? Bár a szövegben megfigyelhető egyfajta stiláris burjánzás, a book'n grill szakácsok sajátos szlengjével színezett központi beszédmód gyakran nézőpontváltást eredményez, viszont egy kevésbé emlékezetes Nietzsche kiáltványt vagy közhelyes Prilepin kifigurázást olvasva nehéz nem azt gondolni, hogy ezek a stílusmásolatok funkciója a szöveg regénnyé bővítése.

A *Manaraga* legnagyobb hiányossága mégis az, hogy nem található meg benne Szorokin régebbi írásainak egyedülállósága: a zavaros nyelvi fordulatok, a közhelyeket a perverzió és erőszak váratlan légyottjaiban ütköztető kísérletek, stb. Francis Bacon egyik esszéjében ezt írja: „*Vannak megízlelni, vannak fölfalni való könyvek, s van egy kevés olyan, amely megrágni és megemészteni való*”. Ha az olvasó Szorokin korábbi, igazán gyomorforgató műveit ismeri, a *Manaraga* csalódás lehet, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy ne találhatnánk élvezetet ebben „*az irodalom kannibalizmusra hajlamos híveinek bemutatott diétás ételáldozatban*” (Turi.2018:86-90).

ÖSSZEFOGLALÁS

Munkám során megismerkedtem Vlagyimir Szorokin pályafutásával, írói tehetségének sokszínűségével, ezen belül pedig legújabb művével, a *Manaragával*, ami köré építettem a dolgozatomat. Ez a regény egy olyan kulturális problémát dolgoz fel, amely napjainkban aktuálisnak tekinthető.

Dolgozatom négy fő részből áll: az elsőben az orosz posztmodern sajátosságait vizsgáltam meg, ezen belül pedig a korszakban feltűnő irányzatokat. A második részben az orosz irodalom fordításának tárgykörével foglalkoztam, beszámoltam arról, hogy milyen minőségű az orosz művek fordítása a magyar irodalomban. A harmadik rész Vlagyimir Szorokin munkásságának ad helyet, kitérek regényeinek disztópikus világképére, hiszen fontos a szerző életművének ismerete ahhoz, hogy megfelelő alapot kapjak a választott mű elemzéséhez. A negyedik részben az olvasás kultúrájának átalakulásáról írok, ismertetve ezzel kapcsolatos felmérési eredményeket is. Ezután egy mélyebb elemzés olvasható a *Manaragáról* és a regény disztópikus világáról, melyben a hagyományos értelemben vett olvasás teljesen átlényegül.

Össességében elmondhatom, hogy Szorokin egy remek író, akinek érdemes a munkásságával foglalkozni. *Manaraga* című regénye elgondolkodtató disztópiát tár az olvasói elé, amelyet vehetünk figyelemzavaróként is, hogy ha így folytatjuk, a kultúra könyvégetési szintjeire süllyedünk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bassnett, S. (2002): *Translation Studies*. London and New York: Routledge 15-25.
- Gabriel Wolf (2018): *Gépipisten* Budapest, Arte Tenebarum Publishing Kiadó 5-10.
- Gereben Ferenc: *Olvasás és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon*. In: *Könyvtárosok kézikönyve*. 4. kötet Határterületek. Szerk.: Horváth Tibor–Papp István. Budapest: Osiris Kiadó, 17-50.
- Gombos Péter (2019): *A digitális generáció olvasási szokásai – a 2017-es reprezentatív olvasásfelmérés tapasztalatai*. In: Barátné Hajdu Ágnes – Béres Judit szerk.: *Olvasásfejlesztés könyvtári környezetben*. (Módszertani kötetek 2). Bp.: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 149–191.
- Gombos Péter (2019): *A disztópiák Alkonyatjától a disztópiák alkonyáig?* In: *Korunk*, 30. évf. 2. sz. 49-55.
- Gombos Péter (2019): *Olvasás és közösségfejlesztés Magyarországon*. Sági Ilona szerk.: *Partnerségben a könyvtárral*. Bp.: Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ – NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. – Országos Széchényi Könyvtár pp. 173–179.
- Goretity József (2005): *Töredékesség és teljességigény – Huszadik századi orosz prózai művek értelmezése*, Budapest, Új Platinus Könyvesház Kft. 5-20.
- Goretity József (2013): *Az orosz új realizmus értelme és eredete*, In: *Tiszatáj*, 2013/8. 22-33.
- Goretity József (2015): *Kortárs orosz irodalom, Posztmodern vagy „új realizmus”?* In: *Alföld* 66. évf. 3. sz. 50-77.
- Goretity József (2020): *Orosz irodalom – fordításokban*, In: *Studia Litteraria* 59. évf. 1-2. sz. 15-30.
- Gyarmathy, Éva és Kucsák, Julianna (2012): *A digitális bennszülöttek képességprofilja. A mérési eljárások, a linearitás és a hagyományos iskolai tanítás alkonya*. *Iskolakultúra*, 12 (9). pp. 43-53.
- Gyürky Katalin (2018): *Kulináris könyvégetés*, In: *Jelenkor* 61.évf. 9.sz.
- Kalafatics Zsuzsanna (2002): *Az orosz irodalom története 1941-től napjainkig*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó 20-55.
- Kalafatics Zsuzsanna (2018): *A realizmus és az őszinteség vonzásában, avagy mit kezdünk a posztmodern tapasztalatával*, In: *Helikon* 64. évf. 3. sz. 10-30.

- Lehmann Miklós (2017): *A digitális elme: Hálózat és pedagógia*, Budapest, In: ELTE TÓK 25-48.
- Maria Nikolajeva (2010): *From Mythic to Linear. Time in Children's Literature. The Children's Literature Association and The Scarecrow Press, Lanham, London, 2010. 305.*
- Mihail Epstein (2001): *A posztmodern és Oroszország*, Budapest, Európa Könyvkiadó 5-30.
- Rudaš Jutka (2021): *A fordítás (irodalom) és az irodalmi többrendszerűség*, DOI: https://doi.org/10.18485/25bghun.2021.ch14_259-271.old.
- Sári B. László (2018): *A posztmodern után: a kortárs amerikai irodalom dilemmái*, In: Helikon 64. évf. 3. sz. 249-267.
- Tóth J. Zoltán (2019): *Az utópia mint disztópia*, In: Boóc Ádám-Cservák Csaba-Domokos Andrea és Stipta István, szerk. *Glossa Iuridica*, VI. évfolyam, 1-2. szám, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar
- Tóth Máté (2011): *A Moly.hu mint virtuális találkozóhely. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 58(8)
- Tóth Máté (2019): *A 3-17 éves korosztály olvasási szokásai egy országos reprezentatív felmérés eredményei*. In: Béres Judit szerk.: *A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése*. (Módszertani kötetek 4.) pp. 261–316.
- Turi Márton (2010): *Zóna nélkül*. Vlagyimir Szorokin: *Az opricsnyik egy napja; Cukor-Kreml*, recenzió, 2010. 53. évf. 10. sz. 11-55 old.
- Turi Márton (2018): *Ízekre szedett irodalom – Hogyan kebelezte be a gasztronómia az írásművészetet?* In: Kalligram 2018/9.
- Schleiermacher, F. (1813). *On the Different Methods of Translating*, In: Venuti, L. (ed.) 2002. *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge.
- Vlagyimir Szorokin (2017): *Manaraga*, Budapest, Gondolat Kiadó

РЕЗЮМЕ

Під час роботи я познайомився з кар'єрою Володимира Сорокіна, різноманіттям його письменницьких талантів, у тому числі з його останнім твором «Манарага», навколо якого я будував свою дисертацію. У цьому романі йдеться про культурну проблему, яку сьогодні можна вважати актуальною.

Моя дисертація складається з чотирьох основних частин: у першій я розглянув особливості російського постмодерну, а в ній — тенденції, що виникли в епоху. У другій частині я розглянув тему перекладу російської літератури, повідомив про якість перекладу російських творів в угорській літературі. Третя частина присвячена творчості Володимира Сорокіна, я розглядаю антиутопічний світогляд його романів, оскільки важливо знати творчість автора, щоб отримати належну основу для аналізу обраного твору. У четвертій частині я пишу про трансформацію культури читання, описуючи результати відповідних опитувань. Далі можна прочитати глибший аналіз Манараги та антиутопічного світу роману, в якому читання в традиційному розумінні повністю виходить за межі. Далі можна прочитати глибший аналіз Манараги та антиутопічного світу роману, в якому читання в традиційному розумінні повністю виходить за межі.